

Flann O'Brien
"Ağaca Tüneyen Sweeny" romanı
12 ocak 2022, cumartesi
gümüşlük okuma grubu buluşması
toplu değerlendirmeleri

Leyla Kurtoğlu Haciosmanoğlu (sunum-moderasyon),

Bir kitap önerisinde bulunuyorsanız eğer ve bu bir okuma etkiliği ise, o kitabı okumuş olmak ya da en azından o kitabın içeriğine ait bilginin olması gerek. Zamanın arkasına sığınarak, **Ersan Üldes**'in kitabı **"Modern Meram - Büyük Yazarları OKumak"** kitabına şöyle bir göz attım. Kısa bir paragrafta Flann O Brian'dan sadece mizah yazarı olarak söz ediliyordu. Google ve ekşi sözlük araştırmasında bu romanın James Joyce'un son okuduğu roman olduğunu öğrendim. Joyce değerlendirmesine göre O'Brien'in çok iyi yazar olduğunu söylüyordu. Lost dizisi yazarın Üçüncü Polis romanından esinlenilerek yapılmıştı.

İrlandalı yazarın bu romanını okumanın eğlenceli olacağını düşündümü. Kitap elime geçtiğinde ve ön sözünü okuyunca ilk kanaâtim "Leyla, sen ne yaptın" oldu. Türkiye'de yazara ve romanlarına dair çevirmeni Gülten Hatipoğlu'nun yazdığı yazılar dışında tek bir kaynak bile yoktu. Biraz araştırınca Flann O Brian'ın İrlanda'nın Postmodernist yazarlarının öncüleri arasında olduğunu ve yabancı kaynakların çokluğuna rağmen Türkiye'de hiç yazının olmaması ve yazarın kitaplarına dair herhangi bir edebiyatçının bir şeyler yazmamış olması, bana enteresan geldi ve merakımı artırdı.

Yazar daha ilk sayfasında postmodernist roman okuyacağımıza dair ipuçları veriyor. Yaratı karakterlerin, Trellis'i alaşağı etme çabaları hariç, anlatının bir olay örgüsü üzerinden yapılmaması, kurmaca üstüne kurmaca, hikâye içinde hikâye olması, tüm anlatıların iç içe geçmesi, adeta Matruşka bebekleri gibi düzenlenmesi daha ilk sayfalarda bocalamama yol açtı.

Ben anlatıcı daha ben "üç dakika geviş getirecek kadar lokma attıktan sonra", pat diye bir Furriskey karakterini anlatmaya başladı. Arkasından Fiinn'e Mac Cool'e ve ötekilere geçti. Gerçeklikten uzaklaşıp hayali bir anlatıma geçti. Rüya mı hayal mi derken, kemirdiğim ekmek kabuğunun bir parçası arka dişlerimin birinin arasına girerek canımı acıttı. Bu da beni gerçeğe döndürdü...Harika bir başlangıçtı, beni sardı...

Romanda mitolojik hikâyeler, bol bol hiciv vardır. Olaylar kronolojik bir seyir izlemez. İleri, geri gidişler, silip yeniden yazmalar, farklı malumatlar ardı ardına akar gider. Karmaşık ama kendi içinde dengeli bir anlatıyı yeğlemiştir yazar. Geçişlerde yaptığı açıklamalarla okurun dikkâtini çekmesi, kimi yönlendirmeler yapması da okurun odaklaşmasını ve kolay algılamasını sağlar...

Metinler arasılık çok yoğun kullanmıştır, ama karakterler canlı, komik ve karikatür gibi ama aynı zamanda da nesneldir.

Üst anlatı, Dublin'de geçmektedir, Dil yalın olmakla birlikte yer yer üstenci bir ifade söz konusudur. Pek çok kişi ve kesime eleştiriler getirilmiştir. Yönetimlerin tutumları, işçi sınıfı, tarım politikası, romancılar, şairler üzerine yazılanlar, Victoria dönemi'nin kimi ayrıntıları, ahlâki bakış açılarının sergilenmesi ve eleştirisi, cinselliğin kullanılışı. Yazar bir çok konuda derdini "alaycı" bir dille ifade etmiştir. Abartılı bir sokak dili romanın komik olmasını sağlamıştır. Okuma boyunca yazarın kendi hayatına dair ipuçları da vermiştir. Bu nedenle yarı otobiyografik, hattâ politik bir roman nitelendirmesinde bulunulabilir.

Tüm bu unsurlara rağmen bütününe ilişkin bakıldığında yazarın, genel anlamda bir temadan söz etmek çok kolay değildir. Tüm postmodern unsurlara rağmen bana göre derdinin bir postmodern roman yazmak olduğunu düşünmedim. Flann O'Brien, Önce romana ciddi yaklaşmış sonra eğlenerek tüm roman unsurları ile dalga geçmeyi yeğleyen bir roman yazmak istemiştir. Aradaki roman yazmaya dair metinler, özellikle James Joyce'u ve yapıtlarını akla getirecek yönlerin bulunması böyle bir düşünceyi akla getirmektedir. O'Brien'in Musil, Hesse, Wolf, Mann ve o zamanlar tabii ki ulaşılmaz yazar mertebesinde olan Joyce gibi çağdaşı yazarları okumuş olduğunu düşünürsek, bu yapıtının hepsine bir gönderme niteliğinde olduğunu da söylenebilir. Dahası sadece çağdaşı yazarları da düşünmek bence yeterli değildir. Laurence Sterne'in

Tristram Shandy'si, Cervantes'in Don Kişot'u, ve Proust'un Kayıp Zamanın İzinde'si de bu bağlamda akla belen bazı yapıtlardır.

"Eğer Joyce'u bir daha duyarsam ağzımdan köpükler saçılacak" demiş olması, bana bu açıdan bir haksızlığa uğramış olduğunu da düşündürüyor. Bu yapıtın bir genç bir yazarın elinden çıkması önemli. Yazar yapıtının içinde bize "ben yazdım alın siz de yazın, yazmak o kadar da zor değil" diyor. Dahası bunu eğlenceli bir şekilde yapıyor. Tüm bunlar, onu okurken Ulysses olmasaydı onun yerine geçebilecek bir eser olarak nitelendirmeme neden oluyor. Bence muhteşem bir roman.

mustafa sütünlaş

İrlanda'nın 3. büyük yazarı sayılan, hiç bilmediğim çok önemli, değerli, üretken bir yazar olan Flann O'Brien daha edebiyatta kavram olarak bile postmodernizm yokken kaleme aldığı bir ilk roman. Belki de bir "kült yapıt" denebilir. Bu pek çok değerli yapıta farklı göndermeler yapan bir tür kolaj niteliğinde bir roman. Bence asıl değeri yazma ve okuma edimi ve bunun kuralları üzerine tartışmayı amaçlamasından kaynaklanıyor. Bu konu hemen her yazarın çeşitli biçimlerde yapıtlarının içine yedirdiği ve üzerinde tartıştığı önemli başlıklardan birisi.

Genellikle yazarlar yapıtlarında kendi düşüncelerini ya doğrudan, ya da bu yapıtlardaki karakterler açısından dile getirirler. Bu kitabın bu bağlamda özgün yanlarından birisi bundan sadece söz etmemesi, ek olarak da örneklemesi. Bu bakımdan "ağaca tüneyen Sweeny" her açıdan ayrıksılığını ortaya koyan bir kitap. Yayınevinin tanıtım ve sınıflandırırken belirttiği gibi gerçekten "modern klasik" niteliğinde bir yapıt.

Joyce ve Borges'in kitabı okumaları ve ona dair söyledikleri çok yerinde ve doğru bence de.

joyce: "

hakiki bir mizah duygusuna sahip, gerçek bir yazar."

Borges:

"... pek çok labirent saydım size, ama bunların hiçbirisi Flann O'Brien'in kısa zaman önce çıkan kitabı Ağaca Tüneyen Sweeny kadar karmaşık değil. (..) Ağaca tüneyen Sweeny yalnızca bir labirent değil: kitap, İrlanda romanını yaratmanın pek çok olası yolu üzerine bir tartışma, İrlanda'nın tüm stillerini örnekleyen ya da paradisini yapan düzyazı ve nesir alıştırmalarından oluşan bir repertuar aynı zamanda."

ne anlatıyor?

Romanda içiçe bir değil bir çok yazma denemesi ve bu denemelerin anlattığı pek çok hikâye var. İlginç yanlarından birisi de o hikâyelerin her birinin yerel ve evrensel gerçeklikleri dile getirmesinin ötesinde onların ifade ediliş biçimleriyle çeşitli önemli yazarların, önemli yapıtlarına yönelik göndermeleri. O'Brien adeta tüm edebiyatı baştan sona adeta harmanlıyor. Rabelais'in gargantuası, Laurence Stern'in "Tristram Shandy"s'i, Joyce'un "Ulysses"i, Cervantes'in "Don Quijote"s'i ve nihayet "Proust'un "Kayıp Zamanın İzinde"s'i bunlar içinde en kolay görülen ve ilk akla gelenler. Ama derinlemesine incelendiğinde pek çok başka yapıta dair çeşitli saptamalar yapılabilir. Yazar bu kitabı bu biçimde yazarak bize kendince de bir şey söylüyor: "eğer bilerseniz siz de yapabilirsiniz!" benim kitabı okurken gördüğüm ve önemsedğim yanlardan bir atnesi de "yazma edimi"nin ortaklaşması, çoğullaşması ve çoklu yazım denemelerinden söz etmesi ve örneklemesi. Bunu hem gerçeklik olarak kendi yaşamında uygulayan hem de yarattığı hikâyelerdeki karakterlerin böyle bir uygulamayı birlikte yapmaları çok önemli. Bugün bile hâlâ bu tür bir yazımın olabileceğine dair kuvvetli sözler edilmez, örnekleri oluşturacak çıkışlar yapılamazken, o neredeyse yüz yıl önce bunu bize bir metin olarak gösteriyor.

ikinci bir özelliği de yapıtını oluştururken yazma eyleminin varolduğu düzlemin bir sosyal ağ, bir sosyal platformda olduğu şekliyle tasarlayabilmesi de onun güncelliğini ortaya koyan başka bir unsur. bugün bu tür ortam ve platformların başat iki yanı var: ilki eğlenceli olmaları ve bunu öne çıkarmaları. benimsemeleri. ikincisi ise derin çözümlemeleri içeren büyük, ağırlıklı ve uzun lâflar yerine küçük ama içi dopdolu kısa cümlelerle derdini ifade etmeye yönelik çabası. tabii bunun sanal gerçeklikten, hayali düşlere, hattâ fanteziye ve bilimkurguya kadar genişleyen bir seçenekler çerçevesinde yapması da bir başka ustalık göstergesi. burada ona atfedilen "deha" nitelemesinin altının ne kadar dolu olduğunu görmek ve kabul etmek gerekiyor.

öte yandan o'brien yaşadığı dönem ve ortamın sınırlılıklarına karşın, edebi ve politik eleştiriyi, ironi ve üst düzeyde bir mizahla herkes tarafından kabul edilebilecek bir şekilde okuruna sunuyor ve aslında gerçekliğe yönelik tepkisini de, muhatap kim olursa olsun açıkça ortaya koyuyor. burada kendi gerçekliğini görüntü olarak gizleyen çok sayıda müstear adla yazıyor olmasının avantajını kullanmış olsa da aslında o adlarına rdındaki kişinin kim olduğunu hemen herkesce biliniyor olması, ama bunun onu bu eleştirileri yapmaktan alıkoymaması da altı çizilmesi gereken noktalardan birisi.

bu noktada eleştirinin büyük bir bölümü de yazan ve yazdığını ortaya koyanlarla, yazım sektörünün akçalı boyutunu üstlenen keismlere yöneliyor olmasını kişisel olarak çok önemsedim. yalnız belirli dönemlerde değil, her dönemde böyle yazar ve eleştirmenlerin sayısının çok olması, onların bunu sürekli bir biçimde yapmaları, yalnız edebiyatı değil, aynı zamanda toplumsal gerçekliği ve yaşamı da değiştirecek önemli ama pek de örneklerini göremediğim bir tutum ve duruş.

kişisel okumalarım sırasında bu kitapla eş zamanlı okuduğum iki kitabın da adından söz etmek istiyorum. bunlardan birisi arjantinli yazar ve edebi eleştirmen ricardo paglio'nun "*yok şehir*". paglio bu kitabında tıpkı o'brien gibi bir sanal dünya yaratmış ve yazdığı dönemin eleştirisini tarihten, özellikle de edebiyatın temel taşlarından esinlenerek anlatmış. bana öyle geliyorki o'brien'in borges'e gönderdiği kitap onun da elinden geçmiş ve ustası borges'in düşüncelerinden etkilenecek o'brien'in yarattığı dünyanın bir benzerini de o arjantin'de yaratmış. ama ikisinin de sorguladıkları birbirisini benzeri: ilki kendi ülkelerinin gerçekliği, ikincisi de yazma ediminin önemi ve açılımları. bu romanda bir "yazı malkinesi"nden söz ediliyor ve yazı makinesi, kendisine verilen bir hikâyeyi çok farklı biçimlerde anlatarak çoğaltma özelliğine sahip. işte bu düşünce, yani yazının çeşitlenip çoğalması, çok boyulu hâle getirilerek yeniden yaratılması tam da o'brien'in bu kitapta yaptığının benzeri.

sonuç olarak ele aldığı konular ve bunları ifade ediş biçimiyle "ağaca tüneyen sweeny" defalarca okunulması gereken ve her okuyuşta yeni ve farklı özelliklerinin bulunabileceği, bir anlamda bir rehber kitap.

gümüşlük okuma grubu için sevgili leyla hacıosmanoğlu'na bu kitabı seçip bize tanıttığı ve bilgilendirdiği için çok teşekkür ediyorum.